

i bestämda konkreta sammanhang (s. 488, Schriftauslegung III, 5.5). Werner Jeanronds forskningsbidrag kring detta tema har legat för nära inpå i tiden för att ha uppmärksammats.

I Band 31 (Seelenwanderung–Sprache) har Johann Anselm Steiger, numera professor i Hamburg, skrivit artikeln «Seelsorge». Den markerar en nyorientering av ämnet, som är beaktansvärd. Från tidigare undervisning, åtminstone här i Sverige, kan man erinra sig, att «själavård» på sin höjd betraktades som en specialitet inom «prakten», den praktisk-teologiska utbildningen. Den ansågs ligga utanför den vetenskapliga teologins domäner. Steiger finner däremot «Seelsorge» vara grundad i den bibliska teologins och antropologins centrum. «Daher ist Seelsorge nicht ein Spezialfall der (gar nur Praktischen) Theologie, sondern umgreift christliches Denken und Handeln in enzyklopädischer Weise» (S. 7, 42–44). I det historiska avsnittet kan han sedan anknyta till den «terapeutiska» teologin, som på sin tid var ett givet program i undervisning och predikan. Genom Luther blev «Seelsorge» ett huvudord i det teologiska språkbruket, för Melancthon blev *consolatio* teologins «finis ultimus». Även för Schleiermacher var detta perspektiv levande, och det är välkänt, att den dialektiska teologin lade stor vikt vid själavården, som behandlades i läroböcker med bestämd kritik av kulturprotestantismen. Efter mitten av 1900-talet har också empiriska psykologiska och psykoterapeutiska aspekter tagits upp och gjorts fruktbara inom själavården. Den praktisk-teologiska sidan av själavården, dess konkreta utgestaltung, presenteras i två bidrag av Eberhard Hauschildt, Bonn.

En rad biografier, även av särskilt skandinaviskt intresse möter i band 31: Johann Salomo Semler (av G. Hornig), Nathan Söderblom (av M. Stausberg), Niels Andersen Sjøe (av S. Andersen), Rudolph Sohm (av R. Pahud de Mortanges), Philipp Jakob Spener (av J. Wallmann), Spinoza (av K. Hammacher). Av större översiktsartiklar kan nämnas: Sozialwissenschaften och Sprache/ Sprachwissenschaft/ Sprachphilosophie (58 sidor, av olika författare). I den sistnämnda artikeln kan uppdelningen på vitt skilda aspekter synas berättigad men försvårar också överblicken. Man kunde efterlysa en tydligare markering av reformationens bidrag, t.ex. utifrån A. Beutels utförliga arbete om Luthers språkförståelse, eller av J. G. Hamanns kritik av Kant i dessa frågor.

Med Band 32 (Spurgeon–Taylor) passerar *TRE* bokstaven S. I den gamla RE återstod från bokstaven T endast en tiondedel av verket. Det betyder att man kan förmoda ett fullbordande av *TRE* i en inte alltför avlägsen framtid. I volym 32 möter intressanta bio-

grafier över C. H. Spurgeon, W. Stählin, Johannes Staupitz, Victorin Strigel, Fr. Suarez, Johannes Tauler. Om Emauel Swedenborg och swedenborgianerna skriver Harry Lenhammar, Uppsala, det enda bidraget från Sverige i detta band. Bland de stora översikterna märks framför allt artiklarna «Sünde» och «Taufe» (omkring 80 sidor vardera). I partiet om dopet i NT kan man notera, att missionsbefallningen, Matt 28:16–20, inte ses som en efterkonstruktion i urförsamlingen utan som en punkt, som hela Matteusevangeliet syftar fram till, och som därför utgör dess teologiska och hermeneutiska nyckel.

Bengt Hägglund

Graham Ward (ed.): *The Blackwell Companion to Postmodern Theology (Blackwell Companions to Religion)*. xxviii + 530 sid. Blackwell, Oxford 2001.

Den engelske teologen Graham Ward har utan tvekan etablerat sig som en av de intressantaste (och mest påstridiga) rösterna inom postmodern teologi. Dels har han ett eget konstruktivt författarskap som spänner över traditionell systematisk teologi, fenomenologi, kritisk teori och cultural theory, senast exemplifierat i *Cities of God* (2000). Dels är han också en flitig introduktör genom ett antal antologier: *The Postmodern God* (1997) och *The Certeau Reader* (1999). Han är dessutom tillsammans med John Milbank och Catherine Pickstock redaktör för den mest diskuterade teologiska antologin under det senaste decenniet: *Radical Orthodoxy* (1998). Det är sålunda en produktiv teolog med vida intressen, och intressenas bredd visar sig mycket tydligt i hans senaste antologi: *The Blackwell Companion to Postmodern Theology*.

Vad kan hålla samman en antologi om postmodern antologi med 31 olika författare som inte bara har skilda teoretiska perspektiv utan som skriver som kristna, judar och ateister om förintelsen, jazz, eko-krisen och det amerikanska fängelsesystemet? Det undrar Ward själv i sitt förord. Från början hade han tänkt bokstavsordning som en lämplig strukturerande princip, men på inrådan av en kollega har han sorterat författarnas artiklar under sju olika rubriker: estetik, etik, gender, hermeneutik, fenomenologi, «Heideggerians» och «Derrideans». Bokstavsordning hade blivit för modernt, det hade dolt de intensiva spänningar som finns mellan olika författare i antologin.

Men vad är det postmoderna i en postmodern teologi? Ward ger ett svar i sin introduktion. Det vanskliga ordet postmodernism vill beteckna en social förändring som bland annat inneburit att den moderna sekularismen har imploderat. Med sekularismens implosion menar Ward att de interna krafter som burit

upp modernitetens sekulära världssystem har brutit samman inifrån. De dualismer som burit upp det moderna systemet — offentligt-privat, förnuft-känsla, natur-kultur, objekt-subjekt — har kollapsat, eftersom principerna för deras förmedling har visat sig vara historiskt framväxta konstruktioner snarare än givna av naturen. Guds död som annonserades av Nietzsche och andra har inneburit att alla hänvisningar till någon yttre grund — Gud, naturen, förnuftet — har måst erkänna sin godtycklighet. Därmed försvinner principerna för att hålla isär t.ex. vad som är naturligt och vad som är kulturellt. Alla värdehierarkier med hjälp av vilka man kan yttra sig om något är gott eller ont annat rasar samman när ingen auktoritet utanför systemet längre bär upp deras tyngd. Det är inte bara så att allt som är kunde vara annorlunda; allt som är, är alltid redan annorlunda, beroende på vilket perspektiv som anläggs. Denna implosion producerar vad Ward med de Certeaus ord kallar ett «hål» — ett vakuum utan värden. Detta hål resulterar i en nihilism som både är efterlängtd och förträngd.

Nihilismen beskriver Ward med hjälp av Karl Marx och Jacques Lacans analys av varufetischismen. Det fetischistiska begäret söker inte efter att bli tillfredsställt, eftersom det skulle släcka begäret. I stället söker det ett föremål som lockar men aldrig levererar, och varorna är därför snarare orsak till våra begär än objekt för våra begär. Begären irrar vidare ständigt uppeggade av nya varor. I Guds frånvaro blir även Guds närvaro en kommersiell produkt som marknadsförs genom änglar och mirakler. Den kommersiella kulturen blir en flört med nihilismen som en halvt allvarlig, halvt lekfull längtan efter utplånandet, den totala frånvaron som det slutgiltiga icke-uppfyllandet av begären. Ward beskriver vår samtida kultur som en dödskultur.

Hur kommer då teologin in? Är det för att fylla detta hål med en återmystifierad värld efter den avmystifierade världens kollaps? Företräder Ward en auktoritär kristendom som svaret på den samtida kulturens förlust av alla legitima auktoriteter? Wards mål är att upprätta en kritisk teologi som förmår vara kritisk även i det postmoderna tillståndet, och som inte bara återupprepar den kollapsade sekularismen. Vad teologin kan erbjuda är en position utanför, men ändå inte oförmedlad med, det rådande värdesystemet: «That exteriority is founded upon the God who is revealed within, while being distinctively beyond, the world-system» (s. xxiii). Den teologiska diskursen förmår bli en radikal kritik, eftersom den inte enbart är en del av detta världssystem. Den bryter med samtidens kulturella logik genom att inte låta sig skrivas in som ännu en modulering av det rådande världssystemet. Utan tanken på en Gud som i någon mening är utanför systemet, verkar Ward mena, vilka möjlig-

heter finns det då för en radikal kritik? Den teologiska diskursen kan därför fungera som en kritisk analys av en återmystifierad värld, inte bara som en produkt av den. Även om teologin delar alla diskursers förmedlade status, och alltså inte kan göra anspråk på en privilegierad position, betyder tanken på Gud att den föreställer sig en värld som inte regeras av varufetischismens lagar, menar Ward. Teologin talar om en alternativ väg ut ur det världssystem som etablerats efter sekularismens implosion. Lyckas Ward med detta syfte? Inte helt. Hur Guds exterioritet och teologins position utanför skall förstås blir aldrig särskilt tydligt.

Wards introduktion skall inte förstås som en programförklaring för artiklarna i antologin. De 30 övriga författarna är sinsemellan alltför olika och skulle säkerligen ha en hel del att säga om Wards analys av världsläget. Inte desto mindre delar de i någon mening tanken på sekularismens implosion. Vi befinner oss i en global värld där religion spelar en stor roll och inte kan förvisas till det privata eller förväntas tyna bort. De kvasi-teologiska förutsättningarna hos den förment sekulära modernismen har exponerats. Här blir en teologisk analys viktig — inte bara för teologer — som ett sätt att försöka undvika både en *laissez faire*-liberalism och en reaktiv auktoritär religiositet. 31 försök av namnkunniga teologer och filosofer erbjuds nu i en och samma volym. Det är oerhört spännande.

Ola Sigurdson

Hans Damerau: *Ärkebiskopen är mördad! Predikan som den levande teologins ort. En systematisk-teologisk analys av ärkebiskop Romeros predikningar i El Salvador 1977–80. 400 sid. Norma, Skellefteå 2000.*

Bak den dramatiska titeln på denne boka skjuler det seg en meget lesverdlig teologisk doktoravhandling. Dens tema er ikke det berømte drapet i og for seg, men de ansatser til en homiletikk og det dogmatiske innhold som kan leses ut av den myrdede erkebiskopens prekener. Forfatteren Hans Damerau forsvarte avhandlingen i Göteborg den 26. januar 2001. Han hevder at prekenen hos Romero blir til et «sted» — et kvalifisert teologisk *locus* — for den levende teologien. Denne påstanden utgjør avhandlingens egentlige tittel: «Predikan som den levande teologins ort.» Hva mener forfatteren med denne tesen?

Det finnes mange og motstridende definisjoner av en «predikan». Begrepet *utvides* imidlertid gjennom Romeros prekenvirksomhet, hevder forfatteren. Romeros preken utvikler seg til en «total preken», som gjennomsyrrer hele hans praksis (s. 14). Den